CZU: 821.135.1.09-31

Tatiana POTÎNG,
Universitatea de Stat
„Dimitrie Cantemir”
(Chișinău)

PERSPECTIVA NARATIVĂ INTRADIEGETICĂ ÎN ROMANUL *ADELA* DE GARABET IBRĂILEANU

The intradiegetic narrative perspective in the novel *Adela* by Garabet Ibraileanu

Abstract: In the intradiegetic novels the narrator takes part in a cognitive itinerary that displaces the weight center of the narration from the event and action towards the autoscopy of oneself. The mover of the narration becomes the process of knowledge and self-knowledge that offers an image of the ego in evolution and change. The difference between essence and appearance is supported by the specifics of the intradiegetic narrative perspective that encourages the process of autoscopy, diminishing the objectivism.

Garabet Ibrailenu's character is one of the few from the epoch which analyzes not only the oneself and the otherness, but also the attitude towards the subject in the dynamic of the evolution, depending on the perspective of the reception. This perception discovers, expressed in rhetorical questions, all the gear of interior, hidden kneading.

Keywords: narrative perspective, narrator, character, omniscient narrator, narration.

Rezumat: În romanele intradiegetice personajul narator se lasă antrenat într-un itinerar cognitiv ce deplasează centrul de greutate al narațiunii dinspre întâmplare și acțiune spre autoscopia sinelui. Mobilul narațiunii devine procesul de cunoaștere și autocunoaștere care oferă o imagine a eului în evoluție și în schimbare. Diferența dintre esență și aparență este susținută de specificul perspectivei narative intradiegetice care favorizează procesul autoscopiei, diminuând obiectivismul.

Personajul lui Garabet Ibrăileanu este unul dintre puținele din epocă care își analizează nu doar sinele și alteritatea, ci și atitudinea față de subiect în dinamica evoluției, în funcție de perspectiva receptării. Această percepție îi descoperă, concretizat în întrebări retorice, tot angrenajul de frământări interioare, ascunse.

Cuvinte-cheie: perspectivă narativă, narator, personaj, narator omniscient, narațiune.

Perioada interbelică a scos în evidență inactualitatea romanului tradițional care excela prin omniprezența naratorului și prin tendința de a menține întregul angrenaj epic de personaje și lumi narative sub strictul său control. În romanul modern punctul de vedere autoritar al naratorului omniscient și omniprezent a început să fie concurat de punctele de vedere limitate ale personajelor-naratori.

BDD-A29179 © 2019 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:57:11 UTC)

Opţiunea prozatorilor moderni pentru punctul de vedere intradiegetic s-a concretizat în crearea unor realităţi subiective, în conformitate cu viziunea naratorului. Afirmaţia proustiană: „pentru mine realitatea este individuală” a devenit model pentru o întreagă generaţie a scriitorilor români: „Cu Proust şi cu romancierii englezi, secolul al XX-lea a descoperit că realitatea romanescă, asemeni lumii fizice, de altfel, nu este uniformă şi nu ascultă peste tot de aceleaşi legi. Ea are mai multe straturi şi totul depinde de „secţiunea” aleasă, de instrumentele folosite pentru a o explora şi interpreta. „Punctul de vedere” al observatorului – sau al artistului – este *mai important decât realitatea obiectivă pe care o observă*” (Alberes, 1968, p. 203).

Schimbarea perspectivei narative a adus după sine o serie de modificări a percepţiei realităţii reprezentate/narate. Astfel, dacă în *Ion*, *Baltagul* sau *Enigma Otiliei* naratorul are certitudinea existenţei realităţii descrise, iar cititorul, printr-un acord tacit, adoptă aceeaşi viziune, realitatea reflectată de naratorul lui Mircea Eliade sau Garabet Ibrăileanu este, de obicei, visată, presupusă, rememorată, adică realitatea exterioară este convertită prin intermediul analizei, visului şi al memoriei în realitate interioară. În această situaţie „a fi” cedează locul lui „a părea”, formând o lume a posibilului.

Odată cu modificarea perspectivei suportă serioase metamorfoze toate instanţele textului narativ, se modifică imaginea lumii şi se tensionează relaţia *subiect – obiect*, *narator – univers reprezentat.* Se modifică statutul naratorului, statutul personajului şi structura universului reprezentat. Subiectivarea discursului în romanul modern duce la distorsionarea coordonatelor spaţiotemporale şi anulează principiul expunerii cronologice. Modificarea statutului personajului şi asumarea perspectivei limitate transformă universul ficţional în proiecţia unei viziuni coagulate din iradierile universului psihologic a naratorului personaj.

Uzitând de o tehnică narativă modernă, cu notaţii fulgurante, cu centralizarea eului narator ce dovedeşte o apetenţă exacerbată pentru analiză, romanul lui Garabet Ibrăileanu se prezintă ca o autoscopie virală a eului masculin. Pe mai multe paliere interpretative descoperim afinităţi cu scrierile moderniste ale congenerilor, în special, cu romanul lui Mircea Eliade *Maitreyi*. În primul rând, prin faptul că, la nivel de scriitură, ambii romancieri au adoptat formula jurnalului intim. Această structură narativă a impus şi alte similitudini, cum ar fi raportul naratorului actor cu eul feminin. Pentru ambii naratori, în anumite ipostaze, personajul feminin este un obstacol real şi totodată o experienţă care ispiteşte: „Eroul din *Maitreyi* (ca şi Codrescu din *Adela*) reprezintă o subiectivitate vasală şi prin aceasta neobişnuită într-o lume a dictaturii subiectului”. (Protopopescu, 2000, p. 198)

Este de remarcat, de asemenea, perspectiva voit deformată a realităţii (femeia) în funcţie de anumite clişee. Persoana iubită este percepută succesiv sau alternativ de aceşti naratori ca mamă, fiică, soră, prietenă. Diferenţa dintre esenţă şi aparenţă este susţinută de specificul naraţiunii intradiegetice care favorizează procesul autoscopiei diminuând obiectivismul. Această diferenţă de optică iniţială provoacă devieri perceptive ulterioare. Alain, prezentat ca subaltern este perceput ca frate, dar se consideră potenţial mire.

BDD-A29179 © 2019 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:57:11 UTC)

Cu toate acestea, nu se grăbeşte să (şi) explice tranşant lucrurile, preferând această stare de ambiguitate. În cazul lui Codrescu situaţia este şi mai complexă, deoarece respectivul a mai repetat exerciţiul şi în raport cu imaginea mamei sale, moartă de timpuriu. Personajul lui Garabet Ibrăileanu este unul dintre puţinele din epocă care îşi analizează cu acribie tehnică atitudinea faţă de subiect (în cazul acesta – mama) în dinamica evoluţiei, în funcţie de perspeciva receptării. *Prea mic, când a murit, ca s-o ţin minte, imaginea ei mi-am creat-o mai târziu, în copilărie, după o fotografie rea şi ştearsă, pe care am înviat-o şi am colorat-o cu tot ce am auzit de la alţii şi cu propria mea fantezie: o fată tăcută, înaltă, cu părul castaniu, cu ochii căprui. În cursul vieţii, imaginea rămânând aceeaşi, a variat totuşi odată cu punctul de privire în care mă mutau anii. În copilărie, fata cu părul castaniu îmi era mamă. La douăzeci de ani, soră. Astăzi, o simt fiică.* Surprindem în acest fragment aşa-zisa realitate *inclusă pe retina personajelor*. Autorul coboară privirea la nivelul personajului, filtrând imaginile prin conştiinţa acestuia. Faptul că personajul narator vede nu numai o zonă a realului, ci şi privirea însăşi, ochiul ca viziune a unei lumi, face ca romanul să fie oglindă a omului. Revelarea unghiurilor de reflecţie rămâne un câştig esenţial al romanului, iar punctul de vedere al naratorului devine mai important decât realitatea.

În romanele intradiegetice personajul narator se lasă antrenat într-un seducător itinerar cognitiv fapt ce deplasează centrul de greutate al naraţiunii dinspre întâmplare şi acţiune spre autoscopia sinelui. Mobilul naraţiunii devine procesul acesta de cunoaştere şi autocunoaştere care oferă o imagine a eului în evoluţie şi în schimbare.

Specificul acestui tip de narator a fost descris de Marian Papahagi: „Ei încep prin a cunoaşte viaţa din cărţi; realitatea îi reprimă drastic apoi, de îndată ce intră în contact cu ea. Modalitatea de reacţie este «analiza», componentă fundamentală a lui Emil Codrescu şi dominantă de mai largi semnificaţii a unei întregi categorii. Analiza şi spiritul de analiză au însă drept presupus fundamental şi comprehensibilitatea absolută a lucrurilor şi situaţiilor”. (Papahagi, 1980, p. 34)

Ca şi ceilalţi intelectuali din romanele homodiegetice din interbelică, Codrescu este sfâşiat de „nostalgia certitudinii”. Nevoia de certitudine se alimentează din ambiguităţi şi incertitudini cultivate cu insistenţă chiar de narator. Sub acest aspect: „tulburările şi melancolia lui Emil Codrescu ar putea fi înţelese şi ca o dorinţă de claritate, de eliminare a echivocului. Intelectualul lui Ibrăileanu este aşadar un burghez convins că orice poate fi înţeles şi care are în acelaşi timp spaima de a nu înţelege ceea ce i se pare că ştie deja. Procesul de cunoaştere nu are, în această perspectivă, altă şansă decât pe aceea a mistificării. Complicaţiile pe care le produc luciditatea şi înclinaţia analitică ale lui Emil Codrescu vin până la urmă însă din respingerea acestei ultime certitudini oferite de persistenţa de a o considera pe Adela o „iluzie paradisiacă”

Specificul raportului acestui eu narator cu universul reprezentat se conturează în cultivarea acestei stări de incertitudine la toate nivelele. *În realitate, nici eu nu ştiu bine ce simt, căci Adela mă întinereşte şi mă îmbătrâneşte. Mă întinereşte prin ceea ce simt pentru ea şi pentru univers, devenit decorul ei. Mă îmbătrâneşte prin comparaţia cu ea, impusă de tinereţea ei — mereu crescândă, fiindcă o descopăr mereu.*

BDD-A29179 © 2019 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:57:11 UTC)

Senzaţia este absolut inedită. Până acum nu îmbătrâneam, pentru că îmbătrâneam fără să ştiu, ca arborii. Problema mi s-a pus întâia oară în viaţă când am revăzut pe Adela aici, pentru că probabil am început s-o iubesc chiar de-atunci. Dar ea ştie desigur mai bine de când am început s-o iubesc. În privinţa asta, femeile, care merită acest nume, au divinaţia promptă şi infailibilă. Şi cum punctul de ironie i-a apărut în ochi din primele zile, desigur că am început s-o iubesc îndată ce am revăzut-o.

Starea de incertitudine însă nu este resimțită dramatic, ca la Camil Petrescu sau Max Blecher. Naratorul masculin al lui Ibrăileanu este mult prea copleșit de propriul ego pentru a se lăsa devorat de o incertitudine distructivă cu privire la eul celuilalt. În fond Codrescu mai mult pozează în trăirea sa, fiind un exponent fidel al opticii masculine: „Este aproape un exemplu perfect al acesteia. Pentru cititor alcătuirea tinerei văduve este la fel de misterioasă înainte de lectură şi după aceea. *Adela* nu aduce niciun spor de cunoaştere tocmai în privinţa Adelei. […] Preocupat de scrutarea propriilor abisuri, ori de câte ori o descoperă în preajmă, ceea ce se întâmplă aproape continuu, preferă să se eschiveze. Problema feminităţii e sistematic calificată expeditiv drept enigmă. Misterul feminin, această etichetă în circulaţie şi azi este în bună măsură scuza bărbatului concentrat exclusiv asupra lui însuşi. Înălţată (ori coborâtă) la nivel de enigmă, femeia n-are cum pretinde a fi un univers investigabil; este o axiomă. Ochiul viril îi înregistrează reacţiile ce n-au trebuinţă de clarificări, ci se cuvin luate ca atare" (Dobrescu, 1989, p. 62). Ne confruntăm deci cu o vădită contradicție dintre, parcă, nevoia de certitudine, pe de o parte, și un soi de autosuficiență în privința cunoașterii celuilalt, pe de altă parte. Această descriere lapidară a femeii este mai mult decât sugestivă: *Adela are sânul mic şi predilecţie pentru haine cenuşii, albastre, liliachii, ca toate femeile care mi-au atins sufletul.*

Cu adevărat dramatică în *Adela* este însă trăirea timpului de către personajul narator. Spre deosebire de romanul lui Eliade în care distanța dintre momentul scrierii și cel al re-scrierii atenuează și inhibă emoția, la Garabet Ibrăileanu timpul accentuează și augmentează trăirea.

Distingem în acest roman două ipostaze ale timpului, timpul ca trecut și timpul ca trecere (*curgit ireparabile tempus*). La rândul său, trecutul se profilează, de asemenea, bidimensional, într-un trecut îndepărtat – al tinereții protagonistului și al copilăriei Adelei și un trecut imediat -- al întâmplărilor de peste zi așternute seara în jurnal. Percepția trecutului pierdut irecuperabil vibrează ca o coardă întinsă pe tot parcursul romanului uneori atingând cote maxime: *În acest moment începu trecutul. Ca o muzică de pe alte tărâmuri, reflectată într-un ecou, erau toate câte se petrecuse în zilele fierbinţi ale verii, care trecuse şi ea... Cetatea Neamţului, Văraticul, Ceahlăul, drumurile pline de soare, nopţile cu lună îmi apăreau acum ca un cortegiu al verii, care defilase repede şi dispăruse după orizont, condus de Adela.*

Celălalt aspect, al timpului curgător, aducător de bătrânețe, constituie un alt focar de frământare nedisimulat pentru personajul narator: *De altfel, de mult s-a schimbat raportul de forţe dintre noi. De când nu mai pot avea nici o îndoială că ştie – şi ştie*

BDD-A29179 © 2019 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:57:11 UTC)

că eu ştiu că „ştie” – mi-am pierdut toată libertatea de spirit, pe care ea o are mai completă decât înainte. În fiecare zi devin tot mai mic faţă de dânsa. Astăzi diminuarea a făcut progrese mari din cauză că eu stăteam jos şi ea se plimba! Mi s-a impus şi m-a supus în toate felurile. Păcat că mic nu este echivalent şi în cazul acesta cu tânăr... Dar de o bucată de vreme, probabil din prudenţă inconştientă, am încetat să mai atac cu ea problema. S-ar zice că acum îmi ascund vârsta.

Apropierea de tehnica narativă a congenerilor se conturează în această atitudine nuanţată faţă de realitate, percepută ca un dat ontologic. Conform accepţiei buberiene relaţia acestui narator cu universul reprezentat ar fi de tip EU-TU, de angajare existenţială, de asimilare afectivă a alterităţii. *A devenit unică. (Credeam că am pierdut pentru totdeauna facultatea de a uniciza o femeie). Începe să-mi fie scump tot ce e al ei şi, mai scump decât totul, uşoara asimetrie a gurii, când zâmbeşte, care multiplică farmecele zâmbetului ei.* Această percepere dintr-o perspectivă inedită a femeii îi descoperă, concretizat în întrebări retorice, tot angrenajul de frământări interioare, subliminale, ascunse. Urmărindu-şi obiectul adoraţiei în variate ipostaze, acest narator îşi relevă substanţa interioară nebănuită.

Referinţe bibliografice:

1. ALBERES, R-M. *Istoria romanului modern*, Bucureşti. ELU, 1968. 203 p.
2. PROTOPOPESCU, Alexandru. *Romanul psihologic românesc*. Piteşti: Editura Paralela 45, 2000.
3. PAPAHAGI, Marian. *Eros şi utopie*. Bucureşti: ECR, 1980.
4. DOBRESCU, Alexandru. *Ibrăileanu – nostalgia certitudinii*. Bucureşti: ECR, 1989.

BDD-A29179 © 2019 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:57:11 UTC)